

Makale Geliş | Received: 18.01.2017

Makale Kabul | Accepted: 20.02.2017

Doi: 10.20981/kaygi.307936

Derda KÜÇÜKALP

Doç. Dr. | Assoc. Prof. Dr.

Uludağ Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü,
Uludağ University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political
Science and Public Administration, Turkey-Bursa
derdakucukalp@uludag.edu.tr

Postmodern Siyaset Felsefesi

Öz

Postmodern siyaset felsefesi modern siyaset felsefesinin radikal bir eleştirisi olarak kendini gösterir. Özcülük modern siyaset felsefesinin en temel özelliğidir. Postmodern siyaset felsefesi özcülüğe karşıdır. Postmodern siyaset felsefesi özcülüğün farklılıkların bastırılmasını meşrulaştırdığını iddia eder. Postmodern siyaset felsefesine göre, benlik, tarih ve siyasal düzen olumsuzdur. Buna rağmen post modern siyaset felsefesi siyaseti kendisine göre değerlendirebileceğimiz bir etik ölçüt sunar. Bu ölçüt farklılıklara yönelik duyarlılıktır. Agonistik demokrasi postmodern siyaset felsefesinin siyasal önerisi olarak görülebilir. Agonistik demokrasi farklı yaşam tarzlarının kendilerini ifade edebilmelerine imkan sağlar.

Anahtar Sözcükler

Postmodern Siyaset Felsefesi, Farklılık, Olumsuzluk, Özcülük, Agonistik Demokrasi, Adalet, Özgürlük.

Giriş

Modern siyaset felsefesi, aklın siyasetin nihai meşruiyet ölçütü olarak kabul edilmesi ile bağlantılı bazı niteliklere sahiptir. Buna göre, modern siyaset felsefesi, insanların içerisinde yaşamış oldukları tarihsel-toplumsal koşullardan kaynaklanan farklılıklarına rağmen, söz konusu koşullara bağlı olarak değişmeyen ortak bir öze sahip olduklarını kabul ettiği için özcü; siyaseti (siyasal toplumu, siyasal kavramları, siyasal kurumları ve siyasal değerleri) bu öze referansla kavramlaştırdığı için temelci; insani özün akıl olduğundan hareketle, insana, eylemlerinin ve içerisinde bulunmuş olduğu koşulların bilincinde olabilmek ve bunları rasyonel biçimde kontrol edebilme gücü attığı için özne merkezci; aklın ve akli olanın koşullara göre değişmediğinden hareketle herkes için geçerli olabilecek nitelikte ahlakî ve siyasal ilkelerin bulunduğunu ve rasyonel varlıklar olarak insanların bu ilkeler üzerinde anlaşabileceklerini varsaydığı için evrenselci ve nihayet tarihi ise, ideal siyasal düzene doğru işleyen akılsal bir süreç olarak gördüğü için ilerlemeci bir karaktere sahiptir. Kuşkusuz modern siyaset felsefesinin nasıl bir mahiyete sahip olduğunu anlamak bakımından önemli olan bu özellikler, aynı zamanda modern siyaset felsefesinin hangi bakımlardan problemlili ve eleştiriye açık bir mahiyet arz ettiğini anlamak bakımından da son derece önemlidirler.

Aklın radikal eleştirisi olarak kendini gösteren postmodern siyaset felsefesinin, modern siyaset felsefesine ait yukarıda zikredilen niteliklerin radikal biçimde sorgulanmasına karşılık geldiği söylenebilir. Postmodern siyaset felsefesi, akıl da dâhil olmak üzere insanî her şeyin belirli bir tarihsel-toplumsal bağlamın ürünü olduğu yönündeki bir düşünceyi hareket noktası olarak alır. Bu düşünceden hareketle postmodern siyaset felsefesi; bir insanî özün olmadığını, siyaseti dayandırabileceğimiz herhangi bir temelin bulunmadığını, insanın kendisine ve içerisinde bulunmuş olduğu koşullara ilişkin bilincinin sınırlı olduğunu, evrensel bir ‘iyi’nin mümkün olmadığını ve tarihin işleyişine içkin rasyonel bir düzenin bulunmadığını iddia eder.

Postmodern siyaset felsefesi, temelde, modern siyaset felsefesinin özne merkezci karakterinin bir uzantısı olan toplumsal bağlamı ihmal edilmiş birey ve akıl anlayışlarını hedef alır. Postmodern siyaset felsefesine göre, modern siyaset felsefesinin varsaydığı aksine birey toplumsal yaşamı öncellemez; tersine, birey toplumsal yaşamın bir ürünüdür. Modern birey anlayışına yönelik eleştirisi ile bağlantılı olarak postmodern siyaset felsefesi, modern siyaset felsefesinin evrenselci karakterini de eleştiriye tabi tutar. Modern siyaset felsefesi bireye ve bütün bireylerin ortak özü olarak gördüğü akla ontolojik bir öncelik atfeder. Bununla bağlantılı olarak modern siyaset felsefesi gerek bireyin gerekse aklın, içerisinde bulunulan toplumsal koşullardan bağımsız bir varlığa sahip olduğunu varsayıp, bütün insanların üzerinde anlaşabilecekleri evrensel ilkelerin ve meşruiyetini bu ilkelere bağlı olarak kazanacak olan evrensel bir siyasal düzenin var olduğunu kabul eder. Buna karşın postmodern siyaset felsefesi, bireyin akılda dahil olmak üzere sahip olduğu bütün niteliklerin içerisinde bulunmuş olduğu toplumsal koşullardan bağımsız olarak düşünilemeyeceğini varsaydığı için, birey ve aklın bağlam bağımlı olduğunu, dolayısıyla toplumsal bağlamları aşan, onların üzerinde bulunan evrensel bir iyinin olamayacağını kabul eder. Bu noktada, modern siyaset felsefesinin evrenselciliğine karşın, postmodern siyaset felsefesinin bağlamsalcı olduğunu söyleyebiliriz.

Bağlamsalcılık, Postmodern siyaset felsefesinin olduğu kadar, toplulukçu siyaset felsefesinin de temel bir özelliğidir. Bu anlamda her iki siyaset felsefesinin, aklın bağlam bağımlı olduğunu kabul etmelerine bağlı olarak, siyaseti kendisine göre değerlendirebileceğimiz evrensel bir iynin olmadığı konusunda görüş birliği içerisinde olduklarını söylemek mümkündür. Fakat postmodern siyaset felsefesinin bağlam yorumu toplulukçu siyaset felsefesinin bağlam yorumundan farklıdır. Postmodern siyaset felsefesi ile kıyaslandığında toplulukçu siyaset felsefesi bağlamın daha istikrarlı ve kararlı bir mahiyet arz ettiği kanaatindedir. Nitekim toplulukçu siyaset felsefesi; bir topluluğun iyi anlayışının o topluluk yaşamında siyaset için referans olabilecek ölçüde bir değişmezlik vasfına sahip olduğunu, söz konusu bağlam anlayışının bir sonucu olarak ileri sürmüştür. Buna karşın, postmodern siyaset felsefesi, bağlamın siyaseti kendisine göre değerlendirebileceğimiz bir referans sunamayacak ölçüde dinamik ve değişken bir mahiyete sahip olduğunu kabul ettiği için, iynin topluluksal bağlamlara göre değişkenlik gösterdiği yönündeki görüşüne katıldığı toplulukçu siyaset felsefesinin homojen ve istikrarlı topluluk anlayışına karşı çıkar.¹ Postmodern siyaset felsefesi açısından bakıldığında, toplulukçu siyaset felsefesi de, söz konusu topluluk anlayışı nedeniyle, özcülük sorunuyla maluldür.² Bu nedenle, postmodern siyaset felsefesinin daha iyi anlaşılması bakımından, bağlamsallık kavramının yanı sıra bir başka kavrama daha; özcülüğün çok daha radikal bir eleştirisini içeren olumsuzluk kavramına da müracaat etmenin önemli olduğunu düşünüyoruz.

Olumsuzluk, anlam içeriği itibariyle özcülüğün zıddı olan bir kavramdır. Özcülük; belirliliğe, kesinliğe, kalıcılığa ve evrenselliğe gönderme yaparken, olumsuzluk; müphemliğe, belirsizliğe, gelip geçiciliğe ve göreceliğe gönderme yapar.³ Postmodern siyaset felsefesi, varlığın olumsal olduğunu, dolayısıyla da varlığa içkin bir mantığın, rasyonel bir düzenin bulunmadığını kabul eder. Postmodern siyaset felsefesinin birey, topluluk, siyaset, siyasal değer ve normların, içlerinde anlamlarını sabitleyebileceğimiz bir özü barındırmadıkları, içerisinde buldukları anın koşullarına göre değişkenlik gösteren bir mahiyet arz ettikleri yönündeki iddiası, söz konusu kabulün bir sonucudur. İlk bakışta bu iddia, postmodern siyaset felsefesinin siyaseti değerlendirebileceğimiz herhangi bir referans sunmadığı biçiminde yorumlanabilir. Fakat modern siyaset felsefesine ilişkin değerlendirmeleri dikkate alındığında, postmodern siyaset felsefesinin de, bu değerlendirmelerde gizli, etik bir referansa sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu referans, farklılığa yönelik duyarlılıktır.⁴ Postmodern siyaset felsefesinin modern siyaset felsefesi eleştirisi söz konusu duyarlılıktan beslenir. postmodern siyaset felsefesine göre, modern siyaset felsefesi, aklın aynılık mantığını yaşama dikte ederek yaşamın olumsuzluğundan kaynaklanan farklılıkları yadsıdığı için sorunludur. Postmodern siyaset felsefesinin modern siyaset felsefesine yöneltmiş

¹ Stephen K. White, "The Bearing of Postmodernism on Justice", *Politics at the End of History*, ed. Fabio B. Dasilva-Mathew KanJirathinkal, Peter Lang Publishing, New York 1993, s. 31.

² E. Fuat Keyman, *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 106.

³ William E. Connolly, *Kimlik ve Farklılık*, çev. Ferma Lekeşizalın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, s. 47.

⁴ Bryan S. Turner, "Oryantalizm, Postmodernizm ve Din", çev. Yasin Aktay, *Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm*, der. Abdullah Topçu-Yasin Aktay, Vadi Yayınları, Ankara 1996, s. 46.

olduğu ve her biri farklılığa yönelik duyarlılıkla ilişkili olan eleştiriler ise; ilerlemeci tarih anlayışının eleştirisi, modern özgürlük anlayışının eleştirisi ve modern demokrasi anlayışının eleştirisi olmak üzere üç başlık altında ele alınabilir.

Tarihin Olumsuzluğu: İlerleme Düşüncesinin Eleştirisi

Modern siyaset felsefesinde ilerleme düşüncesinin iki biçimi söz konusudur: On sekizinci yüzyıl aydınlanma düşüncesinin savunmuş olduğu tarihin kümülatif bir şekilde ilerlediği yönündeki anlayış ve Hegel ve Marx'ın tarih felsefelerinde ortaya koymuş oldukları, tarihin diyalektik çatışma yoluyla ilerlediği yönündeki anlayış. İlerleme izahları farklı olsa da, bu anlayışlar, tarihin akla uygun olarak gerçekleştiği hususunda bir uzlaşım içerisindedirler. Bu nedenle tarihin, evrensel (rasyonel) siyasal-toplumsal düzene doğru işlediği ve toplumların söz konusu düzene uygunlukları ölçüsünde ileri olduklarına yönelik kabul, iki anlayışın ortak özelliğini oluşturur.

Postmodern siyaset felsefesine göre, ilerleme düşüncesi söz konusu kabulün sebebiyet verdiği iki önemli sorunu içerir. İlk olarak, ilerleme düşüncesi, evrensellik vasfı atfedilen siyasal-toplumsal düzenin (veya yaşam tarzının) dışında kalan siyasal-toplumsal düzenlerin (veya yaşam tarzlarının) geri olarak nitelendirilip değerden düşürülmesinde kendini gösteren farklılıkları dışlayıcı mantığı nedeniyle sorunludur. İlk sorunla da bağlantılı olan ikinci sorun ise, ilerleme düşüncesinin, hâkim siyasal-toplumsal düzen, grup, anlayış veya yaşam tarzlarının evrensellik söylemi yoluyla hâkimiyetlerini haklılaştırılmalarına imkân sağlayıcı ideolojik bir işlev görmesidir.

İlerleme düşüncesinin taşımış olduğu söz konusu sorunları görebileceğimiz birçok örnekten bahsedilebilir. Aydınlanma düşüncesine dayalı devrimlerde ve bu devrimlerin sonrasında uygulanan şiddetin, bu şiddetin gerici kurum ve anlayışların ortadan kaldırılması için gerekli olduğu düşüncesiyle meşrulaştırılması; sosyalist toplumsal düzenlerde yönetici elitlerin, uygulamış oldukları baskıyı, komünist toplumsal düzene giden yolda katlanılması gereken sancılar olarak sunmak suretiyle haklılaştırmaları; Batı'nın Batı-dışı toplumlar üzerindeki hâkimiyetini, kendi tarihinin insanlığın evrensel tarihini temsil ettiği, dolayısıyla da kendi toplumsal düzen ve yaşam tarzının insanlık tarihinin en ileri noktasına karşılık geldiği söylemiyle meşrulaştırması bu örneklerden bazılarıdır.⁵

İlerleme düşüncesinin taşımış olduğu sorunları göstermesi bakımından müracaat edilebilecek daha yeni örnek ise neoliberal ideolojidir. Neoliberalizm, liberal demokrasi ve serbest piyasa ekonomisini insanlık tarihinin ulaştığı ideal nokta olarak kabul eder ve tarihin sonu* olarak mutlaklaştırır.⁶ Arka planında Hegel'in tarih felsefesinin

⁵ David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, çev. Ahmet Cevzici, Paradigma Yayınları, İstanbul 1998, s. 261-264.

* Tarihin sonu kavramlaştırması, postmodern düşüncenin önemli isimlerinden biri olan Gianni Vattimo tarafından da kullanılmıştır. Fakat Vattimo'nun söz konusu kavramlaştırma ile kastettiği şey farklıdır. Vattimo'ya göre tarihin sonu, içerisinde rasyonel bir düzen barındırdığı varsayılan nesnel tarih anlayışının sonuna karşılık gelir. Bu anlamda Vattimo'nun tarihin sonu kavramlaştırmasının ilerlemeci tarih anlayışlarının geçersizliğine işaret ettiğini söylemek

bulunduğu Fukuyama'nın tarihin sonu tezine göre,⁷ söz konusu noktada, siyasal ve ekonomik anlamda rasyonel düzen hayata geçtiği için, ancak insanlık açısından iyi olanın ne olduğuna ilişkin nesnel bilgi yoksunluğunda anlamlı olabilen ideolojiler de önemlerini kaybeder. İdeolojilerin sona ermesiyle birlikte siyasal görüş farklılıkları da ortadan kalkar. Buna karşın, postmodern siyaset felsefesi, rasyonalitenin, içerisinde bir tahakküm mantığını barındırdığını kabul ettiği için, sosyal yaşamın rasyonelleşmesinin özgürleşme anlamına gelmeyeceğini savunur. Postmodern siyaset felsefesi açısından bakıldığında, neo-liberalizmin tarihin sonu söylemi de, tıpkı diğer ilerleme söylemleri gibi, yürürlükte olan düzenin mantığına uymayanları 'irrasyonel' olarak yaftalayıp dışlayarak verili tahakküm ilişkilerini ve bu ilişkileri dönüştürmeye yönelik imkânları gizleyen ideolojik bir söylemdir. Postmodern siyaset felsefesi, tarihin olumsal olduğunu kabul ettiği için hangi biçimde formüle edilmiş olursa olsun ilerlemeci bütün tarih anlayışlarına karşıdır.⁸ Postmodern siyaset felsefesine göre, ilerlemeci tarih anlayışları da birer meta-anlatı olduklarından, bütün meta-anlatılar gibi, yaşamın kesin bir izahını yapabilmek adına ona bütünlük ve düzen empoze etmişlerdir.⁹

Meta-anlatı, postmodern felsefede, bilimsel ve nesnel olma iddiasındaki söylemleri nitelemek için kullanılan bir kavramdır. Kavram ilk defa postmodern felsefenin en önemli temsilcilerinden biri olan Lyotard tarafından kullanılmıştır. Lyotard, *Postmodern Durum* adlı çalışmasında meta-anlatı kavramını, hem modern çağın meşrulaştırıcı söylemlerini nitelemek hem de bu doğrultuda teşekkül etmiş olan felsefeleri eleştirmek için kullanmıştır. Lyotard'a göre, modernizm ile meta-anlatı arasında birebir ilişki bulunmaktadır. Modernizm, kendisini, Tinin diyalektiği, anlamın yorumbilimi, rasyonel ya da çalışan öznenin özgürleşimi ya da zenginliğin yaratımı gibi üst anlatılara başvurarak meşrulaştırır. Buradan hareketle Lyotard postmodern olanı karakterize eden şeyin ise, meta-anlatılara yönelik bir inançsızlık anlamında, meta-anlatıların sonu düşüncesi olduğunu belirtir.¹⁰ Postmodern olarak nitelenen düşünürlerin hemen tamamı, Lyotard'ın, meta-anlatıların güvenilirliği hususundaki söz konusu kuşkusunu paylaşırlar. Bu düşünürler için de; özne, seküler kurtuluş ve bilim gibi meta-anlatılar modern kutsal ideler olup günümüzde meşrulaştırma aracı olarak inandırıcılıklarını yitirmişlerdir.¹¹ Bu anlamda postmodern siyaset felsefesinin, yaşamın olumsuzluğundan kaynaklanan farklılıkların bir risk olarak görülüp ihmal edilmesine yönelik tutumu bütün meta-anlatılar gibi ilerlemeci tarih anlayışlarının da bir özelliği olarak kabul ettiğini söyleyebiliriz.

mümkündür. Gianni Vattimo, *Modernliğin Sonu*, ç. Şehabettin Yalçın, İz Yayıncılık, İstanbul 1999, ss. 61-62.

⁶ Keyman, *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, s. 6.

⁷ Bkz. Francis Fukuyama, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, çev. Zülfü Dicleli, Gün Yayıncılık, İstanbul 1999.

⁸ David Ashley, *History Without a Subject 'The Postmodern Condition'*, Westview Pressi Colorado 1997, s. 3., Kasım Küçükalp ve Ahmet Cevizci, *Batı Düşüncesi: Felsefi Temeller*, İsam Yayınları, İstanbul 2009, s. 193.

⁹ J. F. Lyotard, *Postmodern Durum*, çev. Ahmet Çiğdem, Vadi Yayınları, Ankara 1997, s. 11

¹⁰ *Aynı Eser*, s. 11-12.

¹¹ Kasım Küçükalp, *Nietzsche ve Postmodernizm*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2003.

Benliğin Olumsuzluğu: Modern Özgürlük Anlayışının Eleştirisi

Postmodern siyaset felsefesine göre, ilerlemeci tarih anlayışı gibi modern özgürlük anlayışı da, farklılıkları dışlayıcı mantığı nedeniyle sorunludur. İlerlemeci tarih anlayışında, tarihin olumsuzluğunun yadsınmasına bağlı olarak kendini gösteren söz konusu mantık, modern özgürlük anlayışında benliğin olumsuzluğunun yadsınmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkar. Bu nedenle, postmodern siyaset felsefesi, modern özgürlük anlayışına yönelik eleştirisini özne nosyonunun eleştirisi yoluyla ortaya koyar.

Modern özgürlük anlayışı ile kastedilen, negatif ve pozitif özgürlük anlayışlarıdır. Postmodern siyaset felsefesi, özgürlüğün özne temelinde düşünülmesini bu özgürlük anlayışlarının ortak özelliği olarak gördüğü için, her iki özgürlük anlayışının da, farklılık taleplerini karşılamak konusunda yetersiz olduklarını düşünür. Postmodern siyaset felsefesine göre, söz konusu talepler ancak yaşamın, dolayısıyla da benliğin olumsuzluğunu kabul eden bir özgürlük anlayışıyla karşılanabilir.

Postmodern özgürlük anlayışı, olumsal benlik anlayışı ile doğrudan ilişkilidir. Postmodern siyaset felsefesi; soyut, izole edilmiş ve bütün insanların ortak ve kalıcı niteliklerini ifade etmek anlamında evrensel benlik anlayışına karşılık gelen “özne”nin, bir kurgu olduğu, benliğin ise çoğul, dinamik ve ilişkisel bir mahiyet arz ettiği kanaatindedir.¹² Postmodern siyaset felsefesine göre, özgürlük, ne diğerlerinin etkilerinden arındırılmış bir hareket alanına sahip olmak, ne de ne olduğu bilebilir evrensel insanî kapasitenin gerçekleştirilmesi demektir. Zira postmodern siyaset felsefesi için, diğerlerinin etkilerinden bağımsız, sabit bir öz ve bu etkilerin kirletmemiş olduğu herhangi bir masumiyet alanı bulunmadığı¹³ gibi, bütün herkeste bulunan ve ortaya çıkarılması istenebilecek olan ortak bir öz; bir insan doğası da mevcut değildir.¹⁴ Benlik tam da bu kaçınılması mümkün olmayan etkiler ağı içerisinde biçimlenir ve özgürlük benliğin biçimlenme sürecindeki eylemlerde ifadesini bulur.

Postmodern siyaset felsefesi açısından değerlendirildiğinde, negatif özgürlük anlayışının sorunu, temelde, özgürlüğü izole edilmiş bir benlik anlayışı üzerinden tanımlıyor olmasından kaynaklanır. Bu benlik anlayışının bir uzantısı olarak negatif özgürlük anlayışı, hem özne ile iktidarı birbirinden ayırıp, iktidarı öznenin dışında konumlandığı, hem de özne gibi iktidarı da, ilişkisel karakterinden soyutlayıp, iktidardan bağımsız bir hareket alanının varolabileceğini kabul ettiği için, özgürlük ile iktidar arasındaki bağlantıyı gözden geçirir. Postmodern siyaset felsefesine göre, iktidar, belirli bir yerde sabitlenebilen ve kişi ya da kurumlarca sahip olunup kullanılabilecek bir şey olmayıp, bir ilişki biçimi olarak, her yerde “hazır ve nazır” bulunduğu için,¹⁵ ondan bağımsız bir özne ya da bir hareket alanı tasavvur edilemez. Fakat bu, insanların özgür olamayacakları anlamına gelmez. Zira iktidar ile özgürlük arasındaki ilişki özsel bir

¹² Foucault, “Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı Etiği”, çev. Osman Akınhay, *Özne ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1994, s. 234.

¹³ Leslie Paul Thiele, “The Agony of Politics, The Nietzsche on Roots of Foucault’s Thought”, *The American Political Science Review*, Vol: 84, Issue: 3 (sep, 1990), s. 908.

¹⁴ Charles Taylor, “Foucault on Freedom and Truth”, *Political Theory*, Vol. 12, No. 2 (May 1984), s. 162.

¹⁵ Foucault, *Cinselliğin Tarihi*, çev. Hülya Tufan, Afa Yayınları, İstanbul, 1993, s. 100.

uzlaşmazlık ilişkisi değil, hem karşılıklı teşvik etmeyi, hem de mücadeleyi içeren agonistik bir ilişkidir.¹⁶ Mümkün eylemler üzerinde işleyen eylemler kümesi olarak iktidar, mümkün eylemleri, yani özgürlüğü varsayarken, özgürlük, bütünüyle iktidar tarafından belirlenme eğilimine karşı kesin bir dirençte ifadesini bulur.¹⁷ Benliğimiz, eylemlerimizi yönlendirmek isteyen güçler ile bu güçlere gösterdiğimiz direncimiz arasındaki mücadele ortamında, yani iktidar ilişkileri içerisinde kurulur. Benliğimizin kendine kapanmasını önleyen ve kendimizi sürekli bir biçimde yaratmaya yönelik eylemlerimizde özgürlüğü deneyimlememizi mümkün kılan şey bu mücadeledir.

Postmodern siyaset felsefesi için, pozitif özgürlük anlayışı da, özne sorunuyla malûldür. Negatif özgürlük anlayışında, özgürlük ile iktidar arasındaki ilişkinin ihmal edilmesi ve buna bağlı olarak da, mücadelenin özgürlüğü kurucu fonksiyonunun gözden kaçırılması biçiminde kendini gösteren sorun, pozitif özgürlük anlayışında, özgürlüğün kendisinden hareketle tanımlandığı rasyonel benlik tasavvurunun farklılıkları yadsıyıcı karakterinde ifadesini bulur. Postmodern siyaset felsefesi, pozitif özgürlük anlayışının eyleme önem atfetmiş olmasının, onun söz konusu karakterini değiştirmedığını düşünür. Postmodern siyaset felsefesine göre, pozitif özgürlük anlayışında eylem, rasyonel benliğin, yani bütün insanların ortak ve aslı niteliği olarak kabul edilen “öz”ün açığa çıkarılmasının aracı olarak bir değere sahip olduğu için, yeni ve farklı olanın imkânı olma niteliğinden yoksundur.¹⁸ Tersine pozitif özgürlük anlayışında eylem, bireylerin objektif ilgi ve ihtiyaçlarını karakterize ettiği varsayılan “rasyonel” benliğin¹⁹ vücut bulabilmesine imkân veren belirli bir yaşam tarzının korunması ve hâkim kılınması yönünde işletildiği için farklı yaşam tarzlarını dışlayıcı bir fonksiyon görür.

Mücadele nosyonu gibi, farklılık nosyonu da, postmodern özgürlük anlayışı bakımından hayati bir öneme sahiptir. Hatta mücadele nosyonunun kendini altetme (kendini dönüştürme, kendini yaratma) çabasına karşılık gelen, ağırlıklı olarak etik ve estetik bir anlam içerdiği dikkate alındığında, farklılık nosyonunun, postmodern özgürlük anlayışının anlaşılmasında daha önemli olduğu bile söylenebilir.²⁰ Zira özgürlüğün kurucu unsuru olan mücadeleyi, dolayısıyla da özgürlüğü siyasal bakımdan anlamlı kılan şey, kendisiyle mücadele edeceğimiz, kendimizden farklı bir ötekinin varlığıdır. Buna karşın, mücadele nosyonu da, postmodern özgürlük anlayışındaki farklılık nosyonuna, onu, ötekine pasif bir izin verme biçimindeki liberal toleransta ifadesini bulan negatif özgürlük anlayışındaki farklılık nosyonundan ayırıcı niteliğini kazandırır. Mücadele nosyonu ile birlikte düşünüldüğünde farklılık nosyonu, Connolly'nin, “agonistik saygı”²¹ olarak adlandırdığı, öteki ile mücadele içerisinde

¹⁶ Foucault, “Özne ve İktidar”, çev. Osman Akınhay, *Özne ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1994, s. 76.

¹⁷ *Aynı Eser*, ss. 74-75.

¹⁸ Leslie Poul Thiele, “Heidegger on Freedom: Political not Metaphysical”, *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2, June 1994, s. 280.

¹⁹ *Aynı Eser*, s. 279.

²⁰ Leslie Poul Thiele, “The Agony of Politics: The Nietzsche on Roots of Foucault’s Thought”, s. 916.

²¹ Connolly, William E., “Beyond Good and Evil: The Ethical Sensibility of Michel Foucault”, *Political Theory*, Volume 21, No:3, August 1993, s. 382.

birbirini dönüştürücü bir etkileşime açık olmayı öne çıkaran bir ilişki biçimine işaret eder.

Postmodern özgürlük anlayışının postmodern siyaset felsefesi bakımından önemi, kimlik ve farklılık taleplerine cevap verebilme niteliğinden kaynaklanır. Ona bu niteliği niteliğini kazandıran şey ise, modern düşüncüyü karakterize eden özne temelli bir düşünce biçiminin ürünü olmamasıdır. Postmodern siyaset felsefesine göre, postmodern özgürlük anlayışı; olumsal, ilişkisel ve dinamik bir benlik anlayışını esas aldığı için, hem farklı kimliklerin kendilerini ifade edebilmelerini özgürlüğün bir işareti olarak görebilen, hem de özgürlüğün korunmasında siyasal mücadelenin önemini ihmal etmeyen bir özgürlük anlayışı olma niteliğini haizdir.

Postmodern siyaset felsefesine göre, negatif özgürlük anlayışı, toplumun devlet gücü aracılığı ile tektipleştirilmesi tehlikesine yönelik duyarlılığı ve siyasal iktidarın sınırlandırılmasına yönelik vurgusuyla, yaşam tarzlarındaki farklılıkların korunabilmesi bakımından önemlidir. Fakat negatif özgürlük anlayışı yalıtık özne tasavvurunun bir uzantısı olarak güç ilişkilerinden soyutladığı ve böylece siyasal mücadelenin dışında konumlandığı hakların kurumlaşmasının özgürlüklerin korunması için yeterli olabileceğine ilişkin varsayımı nedeniyle, kimliksel farklılık taleplerini karşılamak konusunda yetersizdir. Zira negatif özgürlük anlayışında haklara atfedilen evrensellik vasfı, hakların tarihsel deneyimin ürünü oldukları²² ve bu deneyim içerisindeki mücadelelere göre biçimlendikleri için, belirli bir kimliği hâkim kılmaya yönünde fonksiyon görebilecekleri gerçeğini gizleyerek, diğer kimliklerin, aleyhlerine olan toplumsal ilişkileri dönüştürebilme imkânlarının önünü kapatır. Buna karşın, postmodern siyaset felsefesi, olumsal benlik anlayışı doğrultusunda insan varlığındaki evrensel zorunluluklar düşüncesini reddedip, bu zorunlulukların tecessümü olarak görülen kurumların keyfi niteliğinin altını çizerek,²³ onları siyasal tartışma ve mücadelenin konusu haline getiren bir özgürlük anlayışının, özellikle, bastırılmış kimliklerin kendilerini ifade edebilmeleri bakımından negatif özgürlük anlayışından daha geniş bir özgürlük vizyonu sunduğu kanaatindeyiz.

Öte yandan, postmodern siyaset felsefesi, pozitif özgürlük anlayışının da, kimlik ve farklılık taleplerine cevap verebilmek bakımından yetersiz olduğunu iddia eder. Postmodern siyaset felsefesine göre, özne merkezli karakteri nedeniyle, en “özgürlükçü” pozitif özgürlük yorumu bile, yaşam tarzları arasındaki farklılıklardan kaynaklanan çatışmaların nihai çözüm mercii olarak aklı göreceği için, farklılık taleplerine bir ölçüde cevap verebilecektir. Zira akla yapılan bu müracaat, varlığa bir mantık yüklenmesini beraberinde getirecek ve bu da doğru kimlik-yanlış kimlik, ya da iyi kimlik-kötü kimlik gibi farklılıkların dışlanmasını meşrulaştırıcı bir fonksiyon gören ayrımlara sebebiyet verecektir. Postmodern siyaset felsefesine göre, postmodern özgürlük anlayışı “alojik”²⁴ karaktere sahip varlık anlayışının bir uzantısı olarak kimliklerin herhangi bir epistemolojik ya da etik kategorinin kısıtlayıcılığı olmaksızın

²² Foucault, “Hakikat, İktidar, Kendilik”, çev. Işık Ergüden, *Özne ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000, s. 104.

²³ *Aynı Eser*, s. 101.

²⁴ Connolly, *a.g.m.*, s. 374.

kendilerini ifade edebilmelerini önemseydiği için farklılık taleplerine pozitif özgürlük anlayışından çok daha tatmin edici bir cevap sunacaktır.

Siyasi Düzenin Olumsuzluğu: Modern Demokrasi Anlayışının Eleştirisi

Postmodern siyaset felsefesi, yukarıda belirtilen özgürlük anlayışı doğrultusunda, özgürlük ile siyaset, dolayısıyla da özgürlük ile demokrasi arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu varsayar. Özgürlük farklı yaşam tarzlarının, yani farklı kimliklerin kendilerini ifade edebilmeleri anlamına gelir. Benlik olumsal olduğu ve toplumsal ilişkiler içerisinde kurulduğu için, sabit bir kimlik de yoktur. Kimlik, farklı yaşam tarzlarının birbirleriyle ilişkileri içerisinde kazanılır. Bu durum kimliğin kurulmasında siyaseti önemli hale getirir. Zira söz konusu ilişkiler, iktidar ilişkilerini de içerdiği için, herhangi bir yaşam tarzının kendini ifade edebilmesi, bu iktidar ilişkilerini dönüştürebilme imkânına bağlıdır. Bu anlamda postmodern siyaset felsefesi, farklı yaşam tarzlarının varlıklarını sürdürülebilmeleri ve kendilerini ifade edebilmelerinin, ortak yaşamı düzenleyen kuralların oluşumuna katılım yoluyla mümkün olabileceğini kabul eder ve demokrasiyi özgürlüğün varlık koşulu olarak görür. Ortak yaşamı düzenleyen kurallar olumsal oldukları, yani siyasal mücadelenin seyrine göre biçimlenmelerine bağlı olarak, hiçbir zaman adaleti cisimleştiremeyecekleri için, demokrasi hiç bitmeyecek olan bir mücadele sürecidir.²⁵ Postmodern siyaset felsefesi, modern demokrasi anlayışlarını tam da bu noktadan hareketle eleştirir.

Postmodern siyaset felsefesine göre, liberal demokrasi anlayışı, hakların evrensel ve nötr olduklarından hareketle, hakların ifadesini bulduğunu varsaydığı ortak yaşamı düzenleyen kuralların da evrensel ve nötr olduklarını kabul ederek onları siyasal tartışma ve mücadelenin dışında tuttuğu²⁶ için farklı yaşam tarzlarını dışlayıcı bir mahiyete sahiptir. Liberal demokrasi anlayışında ortak yaşamı düzenleyen kuralların siyasetin dışında konumlandırılması bir takım dikotomiler yoluyla olur. Dikotomilerin ilk özelliği, dikotominin her bir ögesine, onları diğerlerinden farklı kılacak özsel nitelikler atfedilmesidir (özcülük). Bütün dikotomiler, her bir ögeye özsel nitelikler atfedildiği için, yani her bir öge birer kendilik olarak tasavvur edildiği için yaşamın varoluşsal sürekliliğini kesintiye uğratar. Bu anlamda bütün dikotomiler her şeyin ilişkisel (olumsal) olduğu gerçeğinin yadsınması sonucunu doğurur. Liberal demokrasi bağlamında düşünüldüğünde, devlet-sivil toplum, özel alan-kamusal alan, güç-özgürlük, birey-toplum gibi dikotomilerde her öge, yaşamdan bağımsız mahiyete sahip bir *kendinde varlık* olarak kabul edildiği ölçüde, söz konusu öğeler arasındaki ilişkiler ve her öğenin mahiyetinin değişebilirliği gözden kaçırılacaktır. Örneğin, birey, topluma göre öncelikli, varlığı toplumdan bağımsız bir kategori olarak düşünüldüğü ölçüde, bireyin mahiyetinin toplumsal ilişkilerce belirlendiği gerçeği görülemeyecektir. Aynı şekilde, devletin toplumdan bağımsız, toplumdaki bütün çıkarlara eşit uzaklıktaki nesnel bir varlık olarak kabul edilmesi, devletin toplumsal ilişkilerin bir ürünü olduğu ve

²⁵ Matthias Fritsch, "Derrida's Democracy to Come", *Constellations*, Volume 9, No 4, 2002, s. 574.

²⁶ Chantal Mouffe, "Politics and The Limits of Liberalism", *The Return of The Political*, Verso, London 1993, ss. 146-147.

toplumdaki güç ilişkilerinin devlette de yansımaları bulacağı hususunun göz ardı edilmesi sonucunu doğuracaktır. Dikotomilerin ikinci özelliği ise, dikotomiyi oluşturan öğeler arasında hiyerarşik bir ilişkinin bulunmasıdır. Bu nedenle dikotomiler toplumdaki güç ilişkilerini meşrulaştırıcı bir işlev görürler. Liberal demokrasi düşüncesindeki kamu (devlet)-özel (sivil toplum) ayrımı bu işleve sahip dikotomilerin tipik örneği olarak görülebilir. Liberal demokrasi düşüncesinde kamusal alan, kişilerin tüm farklı *iyi* anlayışlarını ve bu *iyi* anlayışlarını içeren kimliklerini özel alanda bırakarak nötr vatandaşlık kimliğiyle siyasal katılımlarını gerçekleştirdikleri alan olarak düşünülür. Kamusal alan özel alandaki farklılıkların bir arada yaşamasını mümkün kılan, herhangi bir *iyi* anlayışından bağımsız nötr kurallar anlamında ortak olana işaret eder ve bu kuralların işletilmesi anlamında siyaset de nötr bir faaliyet olarak telakki edilir.²⁷ Postmodern bir persepektifle değerlendirildiğinde, kamusal alan-özel alan dikotomisi, gerçekte belirli bir yaşam tarzının lehine olan “kamusal kurallar” a nesnellik vasfı yüklediği için toplumsal yaşamdaki mevcut güç ilişkilerini meşrulaştırarak siyasal mücadelenin dışında konumlandırır. Kamusal alan-özel alan dikotomisi, böylece aslında farklı kimliklerin varlığının kurucu unsuru olan siyaseti, standardize edici vatandaşlık kimliğiyle sınırlandırarak, siyaset alanını, yani farklı kimliklerin varlık alanını daraltır.

Modern demokrasi anlayışının diğer örneği, temelinde Jürgen Habermas’ın iletişimci rasyonalite anlayışının bulunduğu müzakereci demokrasi anlayışıdır. Müzakereci demokrasi anlayışı da liberal demokrasinin kamusal alan kavramlaştırmasının bir eleştirisini sunar. Habermas, geç modernlikle birlikte liberal demokrasilerdeki kamusal alanın bağımsız eleştiri ve muhalefet kaynağı olma vasfını kaybedecek şekilde bir dönüşüme maruz kaldığını düşünür. Habermas’a göre, bu dönüşümün kaynağında, siyasal tahakkümün eleştiri zemini fonksiyonu görmüş olan kamusal alanın yerini devlet, özel şirketler ve medyanın manipüle ettiği bir kamusalığa terk etmiş olması bulunmaktadır.²⁸ Kamusal alanda vuku bulan bu dönüşüme paralel olarak, özgürlük ve devlet gücünün kullanımını kendi kurallarıyla işleyen sivil toplumun varlık koşullarını korumakla sınırlı gören burjuva ideolojisinin geçerliliğini yitirmesinden neşet eden bir meşruiyet sorunu da açığa çıkmıştır.²⁹ Habermas geç modernite döneminde liberal demokrasilerin araçsal akıl anlayışı üzerinde temellenen ve teknokratik bir rasyonalizasyon sürecine bağlı olarak ortaya çıkan tam bir manipülasyon mantığının hüküm sürdüğü biçimsel demokrasiler haline geldiklerini düşünür. Sivil toplum-devlet ayrımını esas alan bu demokrasi anlayışında siyasal katılım, davranışları manipüle edilmiş vatandaşların önceden belirlenmiş olan siyaset ve amaçları ritüalistik bir şekilde onaylamalarıyla sınırlıdır. Habermas, sivil toplum-devlet-ekonomi ayrımını esas alan ve sivil toplumu da siyasal norm ve kuralların öznel-arasında rasyonel bir iletişim yoluyla belirlendiği siyasal bir kamusal alan olarak

²⁷ Şeyla Benhabib, *Modernizm, Evrensellik ve Birey*, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999, s. 140.

²⁸ Jürgen Habermas, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, çev. Tanıl Bora-Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul 1997, s. 302-303.

²⁹ Jürgen Habermas, *Legitimation Crisis*, translated by. Thomas McCarthy, Bacon Press, Boston 1975, s. 36-37.

tanımlayan³⁰ katılımcı bir demokrasi modeli öngörmüştür. Habermas'ın demokrasi modelinde tahrif edilmemiş iletişim önemlidir ve sivil toplum araçsal aklın hüküm sürdüğü ekonomi ve devlet alanlarından ayrıldığı için söz konusu iletişim için uygun bir alan olma özelliğine sahiptir. Habermas, öngörmüş olduğu demokrasi modelinin; araçsal aklın tektipleştirici mantığından arındırılmış bir kamusal alan sunduğu için farklı yaşam tarzlarının kendilerini ifade edebilmelerine imkan sağladığı kanaatindedir. Buna karşın postmodern siyaset felsefesi, Habermas'ın iletişimsel akıl anlayışına bağlı olarak geliştirmiş olduğu demokrasi anlayışını, modernizmin evrensellik idealine bağlı olarak her şeyi bir potada eriten, dolayısıyla da farklılıkları, tekilliği ve çoğulluğu dışlayan bir proje olarak görür ve eleştirir. Postmodern siyaset felsefesine göre, müzakereci demokrasi modeli de, her ne kadar rasyonel siyasal tartışmalara iştirak edebilme imkanı yoluyla bireylerin özgürlüğünü ve kültürel farklılıkları (yaşam tarzı farklılıklarını) güvence altına almayı taahhüt etmiş olsa da, söz konusu güvence gerek rasyonel davranmayan bireyler gerekse rasyonel konsensüs içerisinde yer almayan topluluklar açısından geçerli olmayacağı için, farklı yaşam tarzlarının yadsınmasıyla sonuçlanmak durumunda olan bir modeldir.

Postmodern siyaset felsefesine göre, *liberal* ve *müzakereci* demokrasi anlayışlarındaki temel sorun, ortak yaşamı düzenleyen kuralların adaletle özdeşleştirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özdeşleştirme nedeniyle her iki modern demokrasi anlayışı da ortak yaşamı düzenleyen kuralların aslında belirli bir yaşam tarzının lehine olduğu gerçeğini gizleyerek, söz konusu yaşam tarzının hâkimiyetini meşrulaştırıcı bir işlev görür. Buna karşın, postmodern siyaset felsefesinde, ortak yaşamı düzenleyen kurallar (yasa) ile adalet arasındaki boşluk kapatılamayacak cinstendir.³¹ Postmodern siyaset felsefesi, bu boşluğu farklı yaşam tarzlarının kendilerini ifade edebilmelerinin, yani özgürlüğün imkânı olarak görür.

Sonuç

Postmodern siyaset felsefesi, gücünü, ortaya koymuş olduğu siyasal düzen önerisinden değil, hiçbir siyasal düzenin adaleti cisimleştiremeyeceğine yönelik anlayışı doğrultusunda bütün siyasal düzenlerin radikal bir eleştirisini sunmasından alır. Postmodern siyaset felsefesi her bütünü, her sistemi ya da her düzeni yapı bozumuna uğratarak onların tahakkümcü karakterini ifşa eder ve böylece bu tahakkümün bastırmış olduğu ötekinin hakkını teslim etmemize imkân sağlar.³² Bu anlamda ötekinin hakkını teslim etmemizin yolu her siyasal düzenin mutlaka adaletsizliği içerdiğini kabul etmemizden geçer. Postmodern siyaset felsefesine göre, ileride bizi bekleyen iktidar ilişkilerinden arındırılmış herhangi bir siyasal düzen yoktur. Yani, siyasal düzen de

³⁰ Jürgen Habermas, "Demokrasinin Üç Normatif Modeli", "*Öteki*" Olmak, "*Öteki*"yle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları, çev. Ilknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 163.

³¹ Jacques Derrida, *Marx'ın Hayaletleri*, çev. Alp Tümertekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001, s. 51.

³² Kasım Küçükalp, *Çağdaş Felsefede Farklılık Tartışmaları*, Emin Yayınları, Bursa 2016, ss. 140-144.

olumsaldır. Yine de, eğer postmodern bir siyasal öneriden söz edilecekse, agonistik demokrasi anlayışının postmodern duyarlılığa en uygun siyasal öneri olduğunu söylemek mümkündür.

Agonistik demokrasi ontolojik bir özgürlük anlayışı doğrultusunda siyaseti varlığımızın ve varlığımızı ifşa etmemizin olmazsa olmaz bir aracı, siyasal kamusal alanı ise her türlü farklılığın kendini ifade edebildiği bir mücadele alanı olarak görür. Agonistik demokrasi anlayışı iktidar ilişkilerinden arı bir toplumsal yaşam alanının olamayacağını kabul ettiği için siyasal kamusal alanı da devletle sınırlı görmez, siyasal kamusal alan toplumsal yaşamın tamamını kapsar. Agonistik demokrasi anlayışında siyasal katılım da belirli periyotlarla yapılan seçimlerle sınırlı olmayıp demokratik çerçevede kalmak koşuluyla her türlü siyasal mücadele biçimini kapsayacak ölçüde geniş bir anlama sahiptir. Agonistik demokrasi anlayışı siyasal mücadele sonucu ortaya çıkan uzlaşmayı (sonucu) geçici bir uzlaşma olarak görür. Agonistik demokrasi anlayışına göre demokratik siyasal mücadelenin ürünü olsa da her siyasal düzen mutlaka belirli belirli yaşam tarzlarının lehine, belirli yaşam tarzlarının ise aleyhine koşullar doğurur. Bu nedenle uzlaşma geçici olmalı ve ortak yaşamı düzenleyen kurallar değişime açık olmalıdır. Bu bağlamda agonistik demokrasi anlayışının adalet ile yasalar arasındaki açığın hiçbir zaman kapatılamayacağını kabul eden postmodern bir adalet anlayışını esas aldığı söylemek mümkündür.

Postmodern adalet anlayışı açısından bakıldığında liberal adalet anlayışı (usul-i adalet) adaleti kurallar karşısında eşitlik olarak kavramlaştırarak bu kuralların uygulanmasıyla toplumsal yaşamda ortaya çıkacak sonuçları adaletin konusu olarak görmediği için sorunludur. Postmodern adalet anlayışına göre, ortak yaşamı düzenleyen kurallar gerçekte nötr olmayıp toplumsal yaşamda belirli yaşam tarzlarının hakimiyetine hizmet ettikleri için bu kuralların sorgulanması adaletin bir gereğidir. Öte yandan postmodern adalet anlayışı, ekonomik eşitsizliklerin düzeltilmesine yönelik hassasiyeti doğrultusunda kuralların eşit uygulanmasını yeterli görmeyen, adaletin toplumsal yaşamda ortaya çıkan sonuçları göz önünde bulunduran bir yeniden dağıtım gerektirdiğini iddia eden sosyal adalet anlayışını da eleştirir. Sosyal adalet anlayışının sorunu tahakkümün gerisinde yalnızca ekonomik eşitsizliklerin bulunduğunu var saymasıdır. Postmodern adalet anlayışına göre ekonomik eşitsizliklerin dışındaki eşitsizlikler (örneğin kültürel eşitsizlikler) de tahakküme yol açabilir. Üstelik, bu diğer eşitsizlikler nedeniyle bir yaşam tarzı ekonomik açıdan dezavantajlı olmasa da toplumsal yaşamda dışlanabilir ve baskıya maruz kalabilir. Gerisinde hangi eşitsizlik biçimi bulunursa bulunsun tahakküm kendini belirli yaşam tarzlarının yadsınması biçiminde gösterir. Bu anlamda postmodern adalet anlayışı adalet meselesini yalnızca *yeniden dağıtım* meselesi olarak değil, aynı zamanda *tanınma* meselesi³³ olarak da görür.

Adalet ile yasa arasındaki açıklığın kapatılamayacağını kabul edilmesi agonistik demokrasi anlayışında yasanın önemli olmadığı anlamına gelmez. Yasa adaleti tüketemese de belirli bir yönüyle adaleti yansıtır.³⁴ Öte yandan agonistik bir

³³ Nancy Fraser and Axel Honneth, “Introduction: Redistribution or Recognition?”, *Redistribution or Recognition?*, Verso, London and New York 2003, s. 1.

³⁴ Rabia Sağlam, *Yapıbozumsal Adalet*, Yetkin Yayınları, İstanbul 2014, s. 99.

demokraside, yasa, birbiriyle uzlaşmaz çatışmaların (antagonizmaların) barışçıl bir mücadele (agonizma) biçimine dönüşmesini sağlayan zemin olduğu için de önemlidir.³⁵ Yasaların siyasi mücadelenin zeminini oluşturması bakımından modern demokrasi anlayışıyla agonistik demokrasi anlayışı arasında bir paralellik söz konusudur. Buna karşın agonistik demokrasi anlayışı modern demokrasi anlayışından farklı olarak yasayı siyasetin üzerinde konumlandırılmaz. Modern demokrasi anlayışı hukukun üstünlüğü düşüncesi doğrultusunda yasa ile adaleti eşitleyerek siyaseti kendi zeminini dönüştürme imkanından mahrum bırakırken agonistik demokrasi anlayışı yasayı dolayısıyla da siyasal düzeni dönüştürme konusunda siyasetin önünü açar. Agonistik demokrasi anlayışının radikalliği siyasal düzeni dönüştürücü siyaset vizyonundan kaynaklanır. Agonistik demokrasi anlayışını adil siyasal düzeni hiçbir zaman erişemeyeceğimiz fakat hep peşinde olunmamız gereken bir şey olarak gören postmodern siyaset felsefesi ile uyumlu kılan şey, bu siyaset vizyonudur.

---

³⁵ Chantal Mouffe, *Demokratik Paradoks*, ç. A. Cevdet Aşkın, Epos Yayınları, Ankara 2002, s. 106.

Postmodern Political Philosophy

Abstract

Postmodern political philosophy manifests itself as a radical critique of modern political philosophy. Essentialism is the most of characterisric of modern political philosophy. Postmodern political philosophy is opposed to essentialism. Postmodern political philosophy argues that essentialism justifies suppression of differences. According to Postmodern political philosophy, self, history and political order are contingent. Nonetheless, Postmodern political philosophy offers a ethical criterion for evaluating politics. This criterion is sensitivity to differences. Agonistic democracy can be seen as the political proposal of Postmodern political philosophy. Agonistic democracy allows different lifestyles to express themselves.

Keywords

Postmodern Political Philosophy, Difference, Contingency, Essentialism, Agonistic Democracy, Justice, Freedom.

KAYNAKÇA

ASHLEY, David, *History Without a Subject 'The Postmodern Condition'*, Westview Pressi Colorado 1997.

BENHABIB, Şeyla, *Modernizm, Evrensellik ve Birey*, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1999.

CONNOLLY, William E., *Kimlik ve Farklılık*, çev. Ferma Lekesizalın, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995.

DERRIDA, Jacques, *Marx'ın Hayaletleri*, çev. Alp Tümertekin, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001.

FOUCAULT, Michel, “Bir Özgürlük Pratiği Olarak Kendilik Kaygısı Etiği”, çev. Osman Akınhay, *Özne ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1994.

FOUCAULT, Michel, “Hakikat, İktidar, Kendilik”, çev. Işık Ergüden, *Özne ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000.

FOUCAULT, Michel, “Özne ve İktidar”, çev. Osman Akınhay, *Özne ve İktidar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1994.

FOUCAULT, Michel, *Cinselliğin Tarihi*, çev. Hülya Tufan, Afa Yayınları, İstanbul, 1993.

FRASER, Nancy and HONNETH, Axel, “Introduction: Redistribution or Recognition?”, *Redistribution or Recognition?*, Verso, London and New York 2003.

FRITSCH, Matthias, “Derrida's Democracy to Come”, *Constellations*, Volume 9, No 4, 2002.

FUKUYAMA, Francis, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, çev. Zülfü Dicleli, Gün Yayıncılık, İstanbul 1999.

HABERMAS, Jürgen, “Demokrasinin Üç Normaif Modeli”, “Öteki” Olmak, “Öteki”yle Yaşamak: *Siyaset Kuramı Yazıları*, çev. İlknur Aka, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

HABERMAS, Jürgen, *Kamusalılığın Yapısal Dönüşümü*, çev. Tanıl Bora-Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

HABERMAS, Jürgen, *Legitimation Crisis*, translated by. Thomas McCarthy, Bacon Press, Boston 1975.

KEYMAN, E. Fuat, *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul 1999.

KÜÇÜKALP, Kasım ve CEVİZCİ, Ahmet, *Batı Düşüncesi: Felsefi Temeller*, İsam Yayınları, İstanbul 2009.

KÜÇÜKALP, Kasım, *Çağdaş Felsefede Farklılık Tartışmaları*, Emin Yayınları, Bursa 2016.

KÜÇÜKALP, Kasım, *Nietzsche ve Postmodernizm*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2003.

LYOTARD, J. F., *Postmodern Durum*, çev. Ahmet Çiğdem, Vadi Yayınları, Ankara 1997

MOUFFE, Chantal, “Politics and The Limits of Liberalism”, *The Return of The Political*, Verso, London 1993.

MOUFFE, Chantal, *Demokratik Paradoks*, ç. A. Cevdet Aşkın, Epos Yayınları, Ankara 2002

SAĞLAM, Rabia, *Yapıbozumsal Adalet*, Yetkin Yayınları, İstanbul 2014.

THAYLOR, Charles, “Foucault on Freedom and Truth”, *Political Theory*, Vol. 12, No. 2 (May 1984).

THIELE, Leslie Poul, “Heiddeger on Freedom: Political not Metaphysical”, *American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2, June 1994..

THIELE, Leslie Poul, “The Agony of Politics, The Nietzsche on Roots of Foucault’s Thought”, *The American Political Science Review*, Vol: 84, Issue: 3 (sep, 1990).

TURNER, Bryan S., “Oryantalizm, Postmodernizm ve Din”, çev. Yasin Aktay, *Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm*, der. Abdullah Topçu-Yasin Aktay, Vadi Yayınları, Ankara 1996.

VATTIMO, Gianni, *Modernliğin Sonu*, ç. Şehabettin Yalçın, İz Yayıncılık, İstanbul 1999.

WEST, David, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*, çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul 1998, s. 261-264.

WHITE, Stephen K., “The Bearing of Postmodernism on Justice”, *Politics at the End of History*, ed. Fabio B. Dasilva-Mathew KanJirathinkal, Peter Lang Publishing, New York 1993.

WILLIAM, Connolly, E., “Beyond Goodand Evil:The Ethical Sensibility of Michel Foucault”, *Political Theory*, Volume 21, No:3, August 1993.